

ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

«ή γλώσσα είναι ο οίκος του όντος» (Heidegger)

Σωκρ. Α. Σκαρτσῆ: «Μέλι στο νερό, σήμερα» (1973) Α'

Ἀνοίγοντας τὴν τελευταία συλλογὴ τοῦ Σωκράτη Α. Σκαρτσῆ, νόμισα ὅτι κρατῶ στὰ χέρια μου τὸ «Νερό στὶς μέρες» (1964). Μὲ εἶχε ξεγελάσει ὁ τίτλος. Κι εἶπα μέσα μου «Μέλι στὶς μέρες». Γιατί τέτοια ἦταν ἡ γεύση ποῦ μοῦ ἄφηνε. Κι ὕστερα γυρίζοντας τὸ ἐξώφυλλο γιὰ νὰ ἐπαληθεύσω τὸν ἐπίτιτλο σ' αὐτά μου τὰ σημειώματα, ξαφνίστηκα ποῦ ἡ συλλογὴ ἐπιγράφεται «Μέλι στο νερό, σήμερα». Ναί. «Μέλι» «στό νερό», «σήμερα». Τὸ ἓνα ἔφερε τὸ ἄλλο. Κι ἀνάμεσα τους τὸ «Μικρὸ δοκίμιο γιὰ τὴ γλώσσα» (1967), ποῦ, ἂν εἶχε διαβαστεῖ ὅσο τοῦ ἀξίζει, θὰ ματαίωνε κάθε κριτικὴ καὶ σχόλιο γιατί αὐτὸ ἀπὸ μόνο του, φιλτρίζει, ὅσο χρειάζαστε φωτισμό, καὶ τὴ μιά κύρι τὴν ἄλλη συλλογὴ. Ἀλλοτε ἐλπίζω νὰ ἀνσιῶ γιὰ καλὰ καὶ τὸ «Νερό στὶς μέρες» καὶ τὸ «Δοκίμιο γιὰ τὴ γλώσσα».

Τὸ ποιητικὸ σύνθεμα τοῦ Σ. Σκαρτσῆ «Μέλι στο νερό», σήμερα ἀρχίζει μὲ ἓνα εἰσαγωγικὸ μέρος ὅπου ὁ ποιητὴς ἐκθέτει ὄχι μόνο τὰ βασικὰ θέματα — κοσμικὰ στοιχεῖα ποῦ θὰ ἀναπτύξει στὴ συλλογὴ—ἀλλὰ καί, ἔμμεσα, τὴν ποιητικὴ, «γλωσσικὴ» καὶ «ἐρωτικὴ» του, ἂν μπορούμε νὰ ποῦμε ἔτσι.

Δὲ ζητῶ τίποτα,
μονάχα νὰ τελειώσουν τὰ δαχτυλά μου στὸ φῶς
κι ἓνα κόμπο νερό γιὰ νὰ μείνω
δὲ ζητῶ τίποτα,
μόνο μιὰ θέση κι ἓνα τόπο νὰ σταθῶ
γιὰ νὰ μείνω στὸν κόσμο
νὰ περπατῶ πάνω στὸ χῶμα κοντὰ στὰ νερά·
δὲ ζητῶ τίποτα,
ν' ἀγγίξω μονάχα τὸν κόσμο μὲ δικὰ μου δαχτυλά
κι οὔτε κόκκο χῶμα δὲν παίρνω
δὲ χάνω σταγόνα νερό·
δὲ ζητῶ τίποτα,
μονάχα τὸ χρυσὸ πρόσωπο τὸ μοναχικὸ πουλί

οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἔχουν κάποιο παρελθὸν καὶ σίγουρα ἔνα μέλλον. Ἡ ΥΔΡΙΑ τοὺς ἐβγαλε ἀπὸ τὸ γαλήνιό τους, ἤσυχον χῶρο, εἶναι καὶ αὐτοὶ ἡ ΥΔΡΙΑ. Αὐτοὶ λοιπὸν ἢ ἱπρέ-πει νὰ προσαρμοστοῦν σὲ μιὰν ἀχαρά ἐπαρχιακὴ Πάτρα ἢ νὰ γίνουν αὐτοὶ ἡ λογοτεχνικὴ Πάτρα καὶ νὰ μποῦν στὸ φυσικὸ τους χῶρο· στὸν εὐρύτατο τοπικὰ καὶ χρονικὰ χῶρο ποῦ λαχταρεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς τέχνης — κι ὅσο φτάσουν, ὅσο ἀντέξουν. Νὰ κατατρίβονται σὲ στενόκαρδες καὶ στενὸ-μυαλες σκέψεις δὲν εἶναι πιὰ δυνατό. Ὑπάρχει ἐπιτέλους ἓνα ὄριο ἀντοχῆς στὶς γραφικότητες. Καὶ ὑπάρχουν πολλὰς λογοτεχνικὲς γραφικότητες στὴν Πάτρα.

Ἀπ' αὐτὰ κατὰ κανένα τρόπο δὲ θγαίνει σὰν ἀναγκαστικὸ τὸ συμπέρασμα πὼς θέλουμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν ἔχει ψωμί καὶ νερό ἡ Πάτρα νὰ δώσει στὸ λόγο καὶ στὴν τέχνη. Ἐχει καὶ εἰς τὸ δώσει σύντομα. Μαζὶ ὅμως ἔχει μπόλικη ἐνυπόνοιαστὴ λογοτεχνία καὶ τέχνη, ποῦ τὴ χαίρομαστε, ἀλλὰ δὲ ν τὴν ἐπιδοκιμάζουμε. Ἀς χρησιμοποιοῦμε ὁ ἀναγνώστης κανένα διδῶν σὰν παράδειγμα καὶ μὲ κριτήρια ὅχι αὐστηρά ἂς δεῖ ἂν εἶναι κὰν ἑλληνικὰ μὲ ὅποιαδήποτε ἀντίληψη ὅσα διαβάσει.

Ἡ ΥΔΡΙΑ τῶν ἀνθρώπων ποῦ δὲ ν εἶναι ὁμάδα, σχι-λή(!), κλειστὲς ἰδέες, ἀλλὰ ἄνθρωποι (ὄχι ὅλοι γνωστὸι μεταξύ τους) ποῦ μὲν οὖν τὴν ἀξία σέβονται καὶ δὲ ν δι-

καὶ νὰ τελειώσῃ ἡ μοναξιά μου στὸ φῶς
μονάχα τὴν ἀνάσα μου ἔξω ἀπ' τὸν κόσμο
κι ὅλο τὸν ἔρωτα τῆς καρδιάς μου
μονάχα τὴν ἀλήθεια πὼς εἶναι,
ἡ ἀλήθεια εἶναι νίκη,
μονάχα νὰ νικήσω.

Ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτὸ μέρος τῆς νέας συλλογῆς ἔμει-να πολὺ στοὺς στίχους:

κι οὔτε κόκκο χῶμα δὲν παίρνω
δὲ χάνω σταγόνα νερό

Αὐτὸ, χωρὶς ἄλλο, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ μέτρο καὶ τὴ δικαιοσύνη, τὸ πρῶτο ὁλοφάνερο ἑλληνικὸ (καὶ οἰκουμενι-κὸ πάρα - πέρα) σημάδι στὸ ποίημα. Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ δύσκολο, ν' ἀγγίξουμε τὸν κόσμο μὲ δικὰ μας δαχτυ-λά, χωρὶς οὔτε νὰ λιγοστεύει γι' αὐτὸ ἀπὸ μᾶς οὔτε οἱ ἱ-διοὶ νὰ ἀπομένουμε φτωχοὶ καὶ δοῦδοι. Καὶ τὸ νοιώθω αὐ-τὸ μακριὰ ἀπὸ τὸ κοῦφιο αὐτοσυναίσθημα καὶ τὴν πτω-χαλᾶζονεῖα ποῦ παγιδεύει πολλοὺς ποιητὲς μας. Ἀν δια-βάσω σωστά, στὸ ρῆμα «χάνω» βλέπω καὶ τὴν θετικὴν του φόρτιση (κερδίζω) καὶ τὴν ἀρνητικὴν (δὲ σπαταλῶ) ποῦ, δέδοια, δένονται σ' ἓνα. Στὸ μέρος αὐτὸ ποῦ κεντρίζεται πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ συμπληρωματικὸ «νὰ...» (πέντε φορές) καὶ τὸ «γιὰ νὰ...» (δύο φορές), μόλο ποῦ στὴν ποίησιν ὑ-περβαίνουν τὴν ἐφετικὴ καὶ εὐχετικὴ τους φύσιν καὶ ἀσκοῦν ἀπεριόριστα τὴ δημιουργικὴ τους ἐπενέργεια, οἱ δυὸ ἐπι-στικὲς «δὲν παίρνω», «δὲν χάνω» κερδίζουν σὲ βάρος. Καὶ κρατοῦν — ἔτσι πιστεύω — πιὸ πολὺ βάρος ἀπὸ τὴν ἐπι-στικὴ «δὲ ζητῶ» τοῦ πρώτου στίχου ποῦ ξαναγυρίζει ἄλλες τρεῖς φορές καὶ προσφέρει τὸ θεμελιακὸ δομικὸ τύπο στὸ εἰσαγωγικὸ αὐτὸ μέρος. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ κάνει τὸ «δὲ ζητῶ τίποτα» νὰ μὴν εἶναι στὸ βάθος ὑπαρξιακὴ διλήρ-κεια δὲν εἶναι τόσο τὰ πολλὰ ρηματικὰ καὶ ὀνοματικὰ συμ-πληρώματα ποῦ ἐναλλάσσονται καὶ ἀναπτύσσονται τὸ «δὲ ζητῶ», ὅσο αὐτὴ ἡ κατάφαση τῶν δυὸ ἐνδιάμεσων στίχων

στάζουν οὔτε στὴν κριτικὴ τους γιὰ τὰ γραφτὰ τῆς ΥΔΡΙΑΣ καὶ τίς ἄλλες προσωπικὲς ἐργασίες, αὐτὴ ἡ ΥΔΡΙΑ, ὅπως ἀπὸ αὐτὸ ἐκφράζεται, δὲ μπορεῖ οὔτε τὴν ὑπο-νοια ν' ἀφήσῃ πὼς ὑπόκειται στὴν ἐκτίμηση ὅλης τῆς ἡ-νυπόνοιαστῆς λογοτεχνίας ποῦ λέμε παραπάνω. Συμπα-θεῖ χαίρεται καὶ τὸ ψιχούλο προσπάθειας, ἀλλὰ δὲν συ-ταυτίζεται. Ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ σ.ο.δ.α. ρ.ό.τ.η.τ.α. Κι ἡ ΥΔΡΙΑ, σίγουρα, εἶναι σοδαρή.

Τὰ τρία τῆς ὥς τώρα τεύχη δίνουν πολὺ ὀλικὸ γιὰ ἐκ-μηση καὶ συμπεράσματα. Ἀς μὴν ποῦμε λοιπὸν ἐδῶ τὰς τίποτα παραπάνω. Τὰ κείμενα μιλοῦν μόνα τους — κι ἡ ΥΔΡΙΑ τὰ δίνει γιὰ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, σὰν ἐκφραση τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου, πιὸ καλὰ, σὰν τὸν ἀμεσώτερο ἑλληνικὸν τρόπο. Ἐτοί ἄς σκεφτοῦμε γιὰ νὰ στα-λαδίσουμε γιατί ἐπιμένει τόσο ἡ ΥΔΡΙΑ στὴν ποίηση καὶ στὴ μελέτη τῆς. Ἐπιτέλους, ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι τραγοῦδι, ὅλα πᾶνε καλά. Πὼς πᾶνε γιὰ τοὺς τόσο πολλοὺς ποῦ ἀνι-ροῦν τὴν ποίηση πολυτέλεια κι ὄχι ψωμί καὶ νερό ζωῆς, ἔξω κι ὄχι στὰ ἐσώτατα καὶ οὐσιαστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου, δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε: ἄς θροῦν οἱ ἴδιοι τρόπον νὰ τὸ δείξουν: πάντως, ὄχι ποίηση.

ΣΟΚΡ. Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

μέ το χαρμονικό τους ρυθμό, ένα προεπίκασμα για την όρι-
στική ρυθμική αίσθηση που θ' αφήσει το ποίημα στο σύ-
νολό του:

κι ούτε κόκκο χῶμα δὲν παίρνει
δὲ χάνει σταγόνα νερό.

Ἄπ' αὐτὸ τὸ δρόμο ἦρθα ἔτσι πιὸ κοντὰ στὸν ἀρχικό
καὶ στ' ἀλήθεια τώρα δεσπόζοντα στίχοι καὶ στίς ἐπαναλή-
ψεις τους:

Δὲ ζητῶ τίποτα.

Ἡ καρδιά καὶ τὸ νερό. Ἔτσι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦ-
με τὸ δεύτερο μέρος (σελ. 9). Μεγάλη ροικότητα στὸ στί-
χο πού στιγμές - στιγμές λίγο λείπει νὰ γίνει δεκαπεντα-
σύλλαβος ἢ καὶ γίνεται.

—καρδιά πούλ' πετούμενο καρδιά πρὶν τῆς δίψας

Οἱ λέξεις ταιριάζουν καλὰ ἢ μιὰ στὴν ἄλλη, ἀλλὰ χω-
ρὶς νὰ χάνουν τὸ περίγραμμά τους. Οὔτε πληρομὴ οὔτε
ἐνδεῖα ὑπάρξῃς. Ἀναπτύσσεται ἐδῶ ὁ στίχος τῆς εἰσα-
γωγῆς

κι ἔνα κόμπο νερό γιὰ νὰ μείνῃ

Τὸ αἶμα εἶναι πιὸ πολὺ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τὸ νερό
ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ ποίημα τείνει στὴν ἐνότητα.

ξένη τοῦ νεροῦ καρδιά ἀδερφή τῆς ὥρας
πὺ ξεχάστηκε στὸν κόσμῳ μοναχῇ,
χορταίνεις αἶμα μὰ δὲν ἔχει αἶμα ὁ κόσμος
ἄλλο ἀπ' τὸ νερό κι ἄλλη ζωὴ ἀπ' τῇ δίψᾳ σου

Τὸ τρίτο μέρος (σελ. 10) εἶναι δοξολογικὸ τοῦ νεροῦ,
τοῦ πρώτου στὸ ποίημα συμπαντικοῦ στοιχείου.

Νερό λαμπρότερο ἀπ' τῇ μέρα κι ἀπ' τῇ νύχτα πὺ
(δαθῷ)

καὶ πιὸ πολὺ ὁ στίχος

καὶ τὸ νερό πὺ γλύκαινε καρδιά κι ἀνάσα

Ἐδῶ πρωτοεμφανίζεται («ἀνάμεσα θουνὰ καὶ θάλασ-
σα» πὺ μπορεῖ νὰ ναι στὴ νησί τῆς Κρήτης ἢ στὸ Μωριά
ἢ καὶ παντοῦ λίγο - πολὺ στὴν Ἑλλάδα) «τὸ κορίτσι τὸ
καλὸ» ἐρωμένη γυναίκα κι ἀγαπημένη κόρη, ἀξεχώριστη.
Σὲ ὥραιους καὶ λεπτότατους στίχους — ἡ πρώτη δοκιμα-
σία γιὰ τὴ γλῶσσα — τὰ παϊνέματα ἔχουν νὰ κάνουν μὲ
τὸ νερό:

νερό τὰ στήθη τῆς μιλῶσε καὶ νερό τὰ μάτια
ἀτέλειωτο νερό θπου τὸ κορμὶ ἀνοιγε...

Τὸ «μιλοῦσε», ἔνα ρῆμα πὺ εὐλαβοῦνται οἱ ποιητές,
τὸ ἔχουμε στὸ ἴδιο μέρος, λίγο πιὸ πάνω. Καὶ πάλι με
τὸ νερό

καὶ τὸ νερό πὺ γλύκαινε καρδιά κι ἀνάσα
κι ἀπλωνε μιὰ μέρα πὺ μιλῶσε ὅλες τίς μέρες

Μεγάλῳ θάρους θέλησε νὰ σηκώσει τὸ στιχικὸ σύνολο
στὶς σελ. 10 καὶ 11 πὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχέγονη λαχτά-
ρα, πὺ πὺς θὰ μπορούσαμε νὰ τῆς δώσουμε ἄλλο ὄνομα,
ἀφ' οὗ ἴδιος ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ δείξει τὴν πρωταρχικὴ τῆς
φύση μιλάει γι' αὐτὴν ἀποφατικά (:δίχως..., δίχως...,
ἀπό..., πέρα ἀπό..., πρὶν ἀπό... ἀπό..., πέρα ἀπό... ἀπό,
πρώτῃ ἀπό...). Ἄφησα στὴν παρένθεση καὶ τὸ καίριο
«πρώτῃ ἀπό μένα», γιὰτὶ κι αὐτό, πιστεύω, καθὼς καὶ τὰ
ἄλλα δυὸ ἐπίθετα πὺ πέφτουν στὸν τρίτο στίχο («λαχτά-

ρα μοναχῇ λαχτάρα αἰώνια»), λειτουργοῦν, στὸ βάθος, ἀ-
ποφατικά. Κι ἀλήθεια εἶναι ὁ πιὸ δοκιμασμένος τρόπος γιὰ
νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τὸ «ἐν ἀρχῇ» εἴτε στὴ μυθολογία
εἴτε στὴν ποίηση.

Τὸ μέρος πὺ εἶναι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίκληση, ἂν μπε-
ρούμε νὰ ποῦμε ἔτσι, στὴν ἀρχεγονικὴ λαχτάρα, εἶδαμε
πὺς ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ νερό, γιὰτὶ χωρὶς αὐτὸ δὲ μπορεῖ
«νὰ μείνῃ» ὁ ποιητὴς. Ἀλλὰ καὶ πάλι γιὰ νὰ «μείνῃ» ζη-
τάει ἕναν τόπο «νὰ σταθεῖ» στὸν τόπο τῆς. Καὶ νὰ στα-
θεῖ ὡστός. Αὐτὸ τὸ εἶδαμε κιόλας στὸ εἰσαγωγικὸ μέρος
(:«μὲ ὅν οὐ μὶὰ θέσῃ κι ἕνα τόπο νὰ σταθῶ»)·
κι ἔτσι καὶ πάλι τὸ ποίημα μὰς γυρίζει πίσω στὸ εἰσαγω-
γικὸ μέρος.

Οὐρανὲ πατέρα καὶ μάνα γῆ καὶ θάλασσα
πὺ θγαίνεις κι ἔρχεσαι καὶ πᾶς
καὶ δὲ μὲ παίρνεις,
πὺ ὁ τόπος μου ποιά λόγια εἶναι δικὰ μου
πὺ τὸ χτέε καὶ τὸ αὔριο
πὺ τὸ τώρα τὸ δικό μου,
νὰ σταθῶ σωστός;

Στὴ νέα αὐτὴ ἐπίκληση, μερικότερη τώρα, ἀφ' οὗ τίπο-
τε ἄλλο δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπη λα-
χτάρα, ἔχουμε ἀπὸ τὴ μιὰ ἀναζήτησι προσώπου καὶ χω-
ρισμοῦ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ φλογερὸ πόθο γιὰ τὴν
ἐπιστροφή στοὺς κόλπους τῆς «μοναχῆς» καὶ «αἰώνιας» λα-
χτάρας. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσουμε ἐδῶ πόσο ἡ ἀναζήτησι
τοῦ προσώπου γίνεται πιὸ πολὺ θαυμαστικὰ παρὰ ἀπορη-
τικὰ καὶ πόσο πιὸ πέρα πάμε (μὲ τὴ γλῶσσα πάντα) ἀπὸ
τὴν ὄντικὴ ἐνδεῖα καὶ ὑπαρξιακὴ ἐκπτώσι τῶν ὑποστασια-
κῶν.

Τ' ἐ δικό μου ποιὸς ἐγὼ
πάνω ἀπ' τὰ βήματά μου κάτω ἀπ' τὴν ἀνάσα μου,
δῶθε ἢ κεῖθε
ἢ μέσα στὴ μονάχη σας ζωὴ;

Τώρα ἴσως μπορούμε νὰ πλησιάσουμε τὸ στίχο τοῦ
εἰσαγωγικοῦ μέρους

μονάχα τὴν ἀνάσα μου ἔξω ἀπ' τὸν κόσμῳ

Γιὰτὶ ὑπάρχει κι ἐδῶ ἕνα ξεχώρισμα, ἕνα «δῶθε ἢ κεῖ-
θε ἢ μέσα». Κι εἶναι αὐτὸ καθὼς κι ὁ μεγάλος πόθος ἀπ'
ὅπου κρέμεται ὄχι μόνο ὅλο τὸ ποίημα ἀλλὰ κι ὁ ἴδιος ὁ
ἀνθρωπος πὺ τὸ γράφει, ἕνας ἀνθρωπος πὺ μιλάει καὶ
πὺ θέλει νὰ μιλάει ὁλοένα πιὸ σωστὰ τὰ Ἑλληνικά. Ἔτσι
μιλώντας Ἑλληνικά καὶ μαθητεύοντας σ' αὐτὴ τὴ χώρα «ἄ-
νάμεσα θουνὰ καὶ θάλασσα» θέλοντας καὶ μὴ θὰ βρεθεῖ
μπροστὰ στὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Πίνδαρο, στὸ ἐυζαντινὸ μέ-
λος καὶ στὸ Ρωμανό, στὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὸ Σο-
λωμό καὶ σ' ὅ,τι ἄξιο ὕστερ' ἀπ' αὐτόν· καὶ σ' ὅτι βαθύ
πρὶν ἀπ' ὅλα αὐτά, πρὶν κι ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο καὶ Ἀκρίτη
πρὶν ἀπὸ τὸν «ἄνακτα τὸν ἐν Δελφοῖς». Καθὼς ὁ Σ. Σκαρ-
τοῆς ἀσκεῖται σ' ὅλα αὐτά, ἐκπληρώνει κιόλας ἕνα προο-
ρισμό, νὰ πει, νὰ μιλήσει καὶ νὰ πράξει αὐθεντικὰ γιὰ τὴ
γόνιμη ἐπαφή, τομὴ καλλίτερα, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀ-
νατολικοῦ πνεύματος, τομὴ πὺ μόνο μέσα στὴ γλῶσσα
μπορεῖ νὰ τελεστεῖ. Τελεῖται κιόλας καί, πρὸ πάντων, στὴν
τελευταία αὐτὴ συλλογὴ τοῦ Σ. Σκαρτοῆ δὲ καὶ στὸ δο-
κίμιό του γιὰ τὴ γλῶσσα. Ἔτσι, χωρὶς ὅλη αὐτὴ τὴν ἐ-
γνοια καὶ τὴν ἀσκησι δὲ θὰ γράφονταν οἱ στίχοι

κόσμιε τέρας μόνε κόσμιε
πὺ μονάχο μ' ἔταξες μονάχα ἐδῶ,
τὸ κίνημά μου ποιὸ κι ὁ δρόμος τοῦ κορμιοῦ μου
γιὰ τὸ ἄλλο πὺ μὲ γλυκαίνει
στέρρα καὶ τρυφερὰ;

Τὸ «ἄλλο», βέβαια, δὲν εἶναι ὁ θάνατος ἀλλὰ ἔχει

μέσα του τὸ θάνατο.

Ἀπὸ τὸ στίχο

ποῦ πάνε τὰ κύματα δίπλα στὰ πράγματα

τὸ ποίημα ἀνοίγεται στὸν ἔρωτα, ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἦταν ταγμένο. Ἀπ' ἐδῶ ἡ ἡδύτητα ποῦ ὑφίσταται τὸ στίχο ὡς τὸ τέλος τοῦ λυρικοῦ αὐτοῦ, μέρους (σ.λ. 12-13). Κι εἶναι τόσοσος ὁ γλυκασμός ποῦ κατεβαίνει ὡς τὸν κάτω κόσμο, ἔτσι τοῦ ὁ στίχου

για ἕνα κόμπος μέλι πῆγαν οἱ νεκροί μου

μόλις ποῦ φέρνει στὴ μνήμη μας τὴν ὁμηρικὴ «νέκυια» καὶ τοὺς στίχους

ἀμφ' αὐτῇ δὲ χορὴν χερίην πᾶσιν νεκύεσσιν.
πρῶτα μελικράτῃ, μετέπειτα δὲ ἡδὲ οἴνῳ,
τὸ τρίτον οὐδ' ὕδατι.

*Ἵσως κι ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς «Μέλι στὸ νερό, σιμερα» νὰ μὴν εἶναι ὁλότελα ἄσχετος μὲ τὸ «μελί κρη-
τ ο ν» (μέλι, μὲ γάλα, ἀλλὰ καὶ, ἀργότερα, μέλι μὲ νερό).
Ὅπως καὶ νᾶναι, αὐτὸ ποῦ ξαφνιάζει στὴν πείραξη τοῦ Σ.
Σκαρτοῦ εἶναι ὁ σεβασμός του στὴ γλώσσα. Ὁ κόσμος μέ-
σα ἀπὸ τὸν ἔρωτα λευκαίνεται. Ἀς θυμηθοῦμε τὰ «λευ-
κὴ γαλήνη» ('Οδ. κ. 94) καὶ πῶς γενικά λευκὸν τὸ
ὕδωρ ('Ἰλ. Ψ. 282 καὶ 'Οδ. ε 70) καὶ τὸ πλατωνικὸ ἐ-
κείνο «λευκοὺς δὲ θεῶν παῖδας εἶναι» (Πολιτ. 474 ε).

Ποῦ πάει αὐτὴ ἡ ἀσπράδα
ποῦ πάει ἡ ἀσπράδα,
ἡ ἀσπράδα πάει στὰ χαλίκια
μεγαλώνει τὸ γάλα τῆς ρίζης μου
ἀνοίγει τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μου.

Ὅλα δένονται σ' ἕνα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔγνοια τοῦ ποιη-
τῆ. Καὶ στὴν κορύφωση

Καὶ στὸ ἄσπρο ἐπίπεδο τοῦ κόσμου
τὸ τίμιον

παρειαγεται τὸ Ἄσμα ἀσμάτων

τί ὠραιώθη καὶ τί ἡδύνθη, ἀγάπη:

*Ἀς σημειώσουμε ἐδῶ πῶς στὸ μέρος αὐτὸ κι ἄλλοι
μέσα στὸ ποίημα σφαιριάζονται μὲ τὸ δικό του γλωσσικὸ
σῶμα ἀκέραιοι στίχοι, ἡμιστίχια ἢ καλὰ διαλεγμένα λεκτι-
κὰ ἐπανθίσματα, ὅπως ἀφῆνς τὸ ὁμηρικὸ φίλον ἦτορ
(=καρδούλα μου). Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκριδῶς τὸ ἴδιο μὲ τὴν
παρεμβολὴ ξενόγλωσσων ἢ καὶ ὁμόγλωσσων ἀλλὰ ξένων
στίχων ἀπὸ τὸν Ἑλίοτ καὶ τοὺς μαθητὲς του. Ἕνας ἄνα-
γνώστης ποῦ ἔχει παιδεία ἀλλ' ὄχι λογιστικὴ δὲν αἰσθά-
νεται τὸ φίλον ἦτορ σὰ σφήνα ἢ παρέμβλημα, ἀλλ'
ἀκολουθεῖ τὸν ποιητὴ ὡς ἐκεῖ ποῦ τὸν φέρνει ἡ σπουδὴ
τῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὴ σημερινὴ λαλιά. Ὁ-
ριζόντια καὶ κάθετη ἡ μελέτη καὶ ἡ οἰκείωση τῆς ἐλληνι-
κῆς γλώσσας. Ἔτσι ὁ Σ. Σκαρτοῦς χωρὶς στὸ παραμικρὸ
νὰ ὑποκύπτει σὲ φιλολογικοὺς πειρασμούς δὲ διστάζει νὰ
γράψει στίχους σὰν αὐτοὺς ἐδῶ

Θὰ σὲ καλύψω μὲ μιὰ κάτασπρη ἀσπίδα
Θὰ σὲ κλείσω μ' ἀκατάσχετα γόνατα
μ' ἀδιάφθορη κενότητα

ἢ

εἶσαι ἀκραία ἁμορφῇ, γιατί εἶμαι μονάχος υἱέρος.

Οὔτε τὸ γόνατα θὰ ἦσαν «ἀκατάσχετα» χωρὶς
αὐτὸ τὸ ἐπιθετο οὔτε ἡ «κενότητα», «ἀδιάφθο-
-

ρη» χωρὶς τὶς ἴδιες αὐτὲς λέξεις ποῦ δέχεται δὲν ἔρχονται
ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι ἢ τὸ Σολωμό, ἀλλὰ καὶ δὲν
εἶναι καθόλου ξένα στὸ θαυότερο πνεῦμα τους.

Μὲ τὸ μέρος ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ σελ. 14 ὡς τὸ μῆ-
τος 15, ξέχωρα πυκνὸ, θαυόσο καὶ ξάστερο, δριακόμαστε
στὴν καρδιά τοῦ ποιήματος. Αὐτὸ γιατί κανένα ἄλλο μέ-
ρος δὲν ἀκουμπᾷ ἔτσι στὰ ἄλλα καὶ δὲ στηρίζει αὐτὰ κι
ὅσα ἀκολουθοῦν. Κι ὕστερα γιατί ἐδῶ ἡ συνολικὴ αἰσθη-
ση ποῦ ἔχει ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν κόσμο καὶ τὸ χρόνο (τὸν αἰῶ-
να), τὸ «χωρὶς» καὶ τὸ «ἐξ ὧς» τους, γιὰ τὴν ἀκραί-
τητα καὶ τὴν ἐκπτώση, τὴν ἀρχεγονικὴ λαχτάρα καὶ τὴν
ἐγχνονη ἀκραιώση, τὴ γυναῖκα καὶ τὴν κόρη φτάνουν σὲ
μιὰ πρώτη σύνθεση. Καὶ δὲν θὰ ἔφταναν, ἀν τὸν «ὠραι-
θέντα καὶ ἡδυνέντα» (μὲ τὸν ἔρωτα) κόσμο τοῦ προη-
γουμένου μέρους δὲν διαπερνοῦσε ὁ Ἡρακλείτειος κέρανος,
τὸ «πῦρ ἀείζων» (ἀπόσπ. 30).

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ πρῶτος στίχος

Βροντῇ καὶ ὀργῇ καὶ ξάστερῃ φωτιά

ποῦ δὲν θὰ ῥχόταν χωρὶς τὸν Ἡρακλεῖτο «ὅσα μένον
ἢ εἶναι πίσω τοῦ στήν Ἑλλάδα καὶ στήν Ἀνατολὴ ἕως μέ-
σα θαθεῖα στὴν ποίηση (καὶ στήν σκέψη ὅσο αὐτὴ γαι-
νεύει μὲ τὴν ποίηση) ὅλου τοῦ κόσμου ὡς τὶς πρῶτες
πρῶτες ρίζες. Ὁ Ἡρακλεῖτος προσφέρει καὶ μερικώτερα
στοιχεῖα (ποῦ δοκιμάζει ὁ ποιητὴς νὰ πιάσει μὲ τὴ γλώ-
σα τοῦ) καὶ ἰδιαίτερα, τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ μέρους
αὐτοῦ.

Ἔξαφνα, οἱ στίχοι

μὲς στὸν τόπο τὸ ἔσπερ - ψυχῇ
πλατύτερῃ ἀπ' τὸ πλάτος ἀπ' τὸ βάθος πρὸ θαθεῖα

φέρνει στὸ νοῦ μας τὸ Ἡρακλεῖτο ἀπόσπασμα «ψυχῇ
πειράτα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπροσέχοντος ὁδὸν
οὐτῶ θαθὺν λόγον ἔχει» (45). Ἀλλὰ καὶ εἰδικότερα, ἡ πα-
ραχὴ, ὀντολογικὴ καὶ ἠθικὴ (ὅσο ἐπιτρέπει νὰ εἰκαστοῦ
μιὰ σχετικὴ νύξη) ποῦ διαφαίνεται στοὺς πρῶτους στίχους
τοῦ μέρους αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν Ἡρακλεῖτο
σκέψη καὶ λίγο πολὺ μὲ τὰ ἱερὰ Ἰνδικὰ κείμενα καὶ τοὺς
οἰκουμένικους μύθους

συντριμμένος στὴν κλειστὴν ἀνάσα
ποῦ φυλάκισε τὴν καλοσύνη,
κόσμιε μου καλὴ
κόσμιε ἀδερφε κοιμηταζομένη.

Ὁ «κοιμηταζομένης» κόσμος ποῦ, ὡστόσο μένει πᾶν-
τα «καλός» κι «ἀδερφός» μέσα σ' αὐτὴν τὴν ποιητικὴ (ἡ-
ρα τὴν πρὶ ἀνθεντικὴ) συμ-πάθεια, ἀναγυρεύει τὴν ἐνότη-
τά του καὶ πάλι μέσα στὸν ἔρωτα, τὴ γυναῖκα, καὶ τὴν
καρπὸ του, τὸ παιδί. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ στιγμή αὐτὴ διὰ-
λεξε ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ διαπλέξει μέσα στὸ ποίημα τὸ πρὸ
«σημαντικὸ» καὶ γι' αὐτὸ ἱσως τὸ πρὸ σκοτεινὸ ἀπὸ τὸ ἀ-
ποσπάσματα τοῦ Ἡρακλεῖτου (52)

αἰὼν παῖς ἐστὶ παῖζων, πεσσεύων
παιδὸς ἢ βασιλῆγῃ.

Ἡ σύμπληξη ποῦ ἐπιχειρεῖται στὸ ποίημα γίνεται ἔ-
τσι:

κόσμιε μου καλὴ
κόσμιε ἀδερφε κοιμηταζομένη,
τώρα
κι ἀπὲ χτῆς κι ὡς αὔριο, στὸν αἰῶνα σου
τὸ γέλαστέ παιδί μου - εἶναι
δὲν εἶναι τί εἶναι τί δὲν εἶναι
παῖς ἐστὶ παῖζων, πεσσεύων
τὴ βροντῇ καὶ τὴν ὀργῇ καὶ τὴ φωτιά
παιδὸς ἢ βασιλῆγῃ.

Ἀξίζει νὰ προσέξουμε ἀνάμεσα σ' ἄλλα πῶς τὸ πρῶ-

δί, πού δική του ή βασιλεία, τό ίδιο αυτό παιδί του ποιη-
τή — όπως και κάθε παιδί — πεττεύει «τή θρονή και την
όργη και τη φωτιά». Είναι φανερό πως ο Σ. Σκαρτσής
δλέπει στο θαύτατο απόσπασμα του μεγάλου Έφειου
τό τερπνόν και εύφρόδονο παιχνίδι του γίνεσθαι. Και κα-
θόλου δέν σκοτεινιάζει ή εντύπωση αυτή από τά ρηματι-
κά ζευγάρια (: εἶναι / δέν εἶναι τί εἶναι τί δέν
εἶναι) πού, διδασκόμενος, ἀπό τόν Πίνδαρο (τί δέ
τις; τί δ' οὐ τις) παρεμβάλλει πασχίζοντας νά κρα-
τήσῃ πάνω στη γλώσσα, ἔτσι δυναμωμένη ἀπό τόν
Πίνδαρο καί τόν Ἡράκλειτο, τό χνάρι ἀπό τήν «μο-
ναχί λαχτάρ» (ὅπως στίς σελ. 10—11). Ἡ μήπως ἡ
κόρη ξεχωρίζει τόν αἰῶνα τοῦ κόσμου (τόν ἔγχρονο κό-
σμο) ἀπό τόν ίδιο τόν κόσμο καί δάζει τό «γίλαστό παιδί
(του)» νά παίξῃ μέσα στή μεγάλη του ἀθωότητα καί ἰ-
σχύ μέ τό «δείξων πύρ».

Ἦταν στίς προθέσεις μου ἀπό παλῆά νά μελετήσω
τόν τρόπο πού οἱ ποιητές μας, παλῆοι καί νέοι, δοκιμάζον-
ται πάνω στά σπαράγματα πού μᾶς ἔμειναν ἀπό τό «γο-
χασμό» τοῦ Ἡρακλείτου. Ἐλπίζω νά γίνει αὐτό κάποτε γιά
τήν «Υδρία». Τό κέρδος, φαντάζομαι, δέν θά εἶναι μικρό.

Ἔτσι ἡ διατομή χρόνου καί κόσμου, τό ἀνοιγμα στήν
αἰωνιότητα πού γίνεται μέσα στο ἔρωτικό παρόν, γιατί οἱ
ἔραστές τέρπονται γιά τό παιδί πού «περιμένει» καί πού
περιμένουν (τό μέλι σταλάζει ἀπό τή «βασιλίχη» τοῦ παι-
διοῦ).

Τό κάλεσμα γιά ἔγκοσμίωση καί σάρκωση μέ τά γήινα
στοιχεῖα «ἀνάμεσα νερό καί χῶμα» τό θετικό «ἀγαπημένο
πρόσωπο μοναχικό πουλί» ξεκινάει ἀπό τήν ἐρωμένη γυ-
ναίκα, ἐγγίζει τήν ἀγαπημένη κόρη, ἀλλ' ὁμοῖα πιάνεται
ἀπό τήν ἀρχεγονική λαχτάρ. Στό θάθος πάντα ἡ πρὸς-
δοκία τοῦ «παίζοντος αἰῶνος», τοῦ ἀγοριοῦ ἢ τῆς κόρης.
Δέν ὑπάρχει μοναξιά πῶς γόνιμη ἀπό τή μοναξιά τοῦ ἔρω-
τα καί καμμιά γνωριμία τό ίδιο θαθεῖα μ' αὐτήν τοῦ ἀντρα
καί τῆς γυναίκας πού ποθοῦν τό παιδί.

Ὁ ἴδιος ὁ ἔρωτας μέσα σέ Ἡρακλείτεια ξηρότητα καί
φέγγος κεντρίζει τόν ἀντρα καί τόν φέρνει στή γυναίκα

καί τήν καλεῖ νά πεί καί νά μιλήσῃ τόν κόσμο στήν «καλή
καί τή γλυκεῖα (του) ὦρα» τοῦ Σολωμοῦ καί τοῦ «πρε-
σεύοντος» παιδός - αἰῶνος τοῦ Ἡρακλείτου

κι ἔτσι ὁρίσκει ὁ κόσμος τήν ἐνότητά του, ὁ «κοιμα-
σιασμένος» πρῶν

κι ἔτσι μόνο μέ τόν ἔρωτα καί τήν ποίηση (τό τραγούδι),
πού δέν ἔχει ἄλλο «ἑαυτό» ἀπό τόν ἔρωτα, φτάνει ὁ ἀν-
τρας κι ὁ ποιητής, ὅσο τό ἀξιώνεται, στήν ἀπόκοσμη, ὁ-
χρονη καί πύρινη μοναξιά καί πληρότητα

καί λέει:

Ἀπό τή σελ. 15 ὁ στίχος, ἀλαφρωμένος ἀπό τό μι-
γάλο δάρος πού σήκωσε στό προηγούμενο μέρος, ἔρχεται
νά γίνῃ αὐτό πού ὁ ἴδιος θέλησε: «σιγαλός ψιχαλισμός».
Ἀναμένει τώρα τήν κόρη πού δέν εἶναι παρ' ἡ ἄλλη ὥσῃ
τῆς τέλειαις γυναίκα. Ἡ Ἡρακλείτεια λάμψη φωτίζει, ἀπα-
λότερα τώρα, καί τό νέο αὐτό σύνολο στίχων (σελ. 15-
19).

Ἄν γιά τήν τέλεια γυναίκα κράτησε, παρελλάσσοντας
ἐνα προηγούμενο, τό στίχο

μάτια μαῦρα καί θρονή καί ξάστερη φωτιά

ἀνοίγοντας τή μολπή στήν κόρη ἀναθυμᾶται καί πάλι τόν

Σπάνια, δέβαια, ἕνας ποιητής προσφέρει μιὰ δική του ἐκ-
δοχή. Συχνά ξεδιαλέγει μιὰ ἀπ' ὅσες προτείνουσιν οἱ ἐρμη-
νευτές, αὐτήν πού ἐναρμονίζεται μέ τή δική του ποιητική
δουλήση. Ἡ ἴδια ἡ ποίηση πού μέσα της ἐντάσσεται τό Ἡ-
ρακλείτειο ἀπόσπασμα σηκώνει μιὰ μεγάλη εὐθύνη καί ἡ
φωτίζεται ἰσχυρά ἢ θαμπώνει καί σκοτεινιάζει ὀλότελα ἀπό
τό δικό του μεγάλο φῶς. Ἀλλ' ἔτσι ἡ ἀλλιῶς δέν εἶναι
χωρίς νόημα νά δλέπουμε πῶς ἡ γλώσσα στό δικό μας πα-
ρόν ἀναμετρίεται μέ τόν πυκνόν καί ἀφοριστικό λόγο τοῦ
μεγάλου Ἐφειοῦ.

Ὅσο γιά τό ποίημα τοῦ Σ. Σκαρτοῦ, ἡ πῶς θαθεῖα
ἀπ' ὅλες τίς ρήσεις τοῦ Ἡρακλείτου, ὅπως τή χαρακτηρί-
ζει ὁ γνωστός Ἰνδός στοχαστής Sri Aurobindo, συνυφάν-
θηκε ἔτσι πού νά ὑπηρετεῖ ὀργανικά τό δικό του ποιητι-
κό σκοπό, τόν πῶς κεντρικό μέσα στό ποιητικό σύνθεμα.
Θά φανεῖ πῶς πολύ αὐτό στούς μεσοῦς στίχους πού ἀκο-
λουθοῦν καί πού ἡ φωνή τοῦ ποιητῆ διατέμνεται μέ τόν ἔρω-
τα τό χρόνο καί τόν κόσμο ἀναγυρεύοντας τήν «πηγή τῶν
ὕδατων» τήν ἀνώνυμη καί ἀπρόσωπη «λαχτάρ» ἢ, ἀπό
τήν ἄλλη πλευρά τῆς γλώσσας, «τό τίποτα».

τώρα εἶναι ἡ ὦρα

γιά τό χτέσ καί γι' αὔριο καί γιά πάντα

γιά τό χῶμα πού προσμένει καί γιά τό νερό,

ἡ αἰώνας, τό παιδί πού περιμένει, τώρα

ἀγαπημένο πρόσωπο μοναχικό πουλί

πού ταξιδεύεις στοῦ ποτέ τή χώρα,

ἔλα τώρα ἀνάμεσα νερό καί χῶμα,

ἔδω

νά γνωριστοῦμε στή μονάχην ὦρα τοῦ παιδιοῦ

μονάχου

μάτια μαῦρα καί θρονή καί ξάστερη φωτιά

καί τό κορμί σου πού μέ περιμένει μοναχό

καί νά πατήσω πού ν' ἀπλώσω πού νά τά χέρια

ἔξω ἀπό τό χαλασμό πού δέ μέ φτάνει

καί νερό καί χῶμα ξόδεψα ἀπ' τή λαχτάρ

τώρα ἀνάσανε κοντά μου μίλησε τόν κόσμο
λόγο τρυφερό, τραγούδησέ τον στήν καλή τήν ὦρα
πού γελάει μέ ματιά παιδιοῦ ὁ αἰώνας

νά δεθεῖ καί νά ὁμορφύνῃ θεῖο σκεῦος τέρας μοναχό

τραγούδησε, τραγούδησέ μου

νά σέ δῶ καί νά σέ πῶ καί νά σ' ἀγγίξω

στοῦ ποτέ τή χώρα καί σ' αὐτή τήν ὦρα

μοναχός χωρίς τόν κόσμο κι ἔξω ἀπ' τόν αἰῶνα

δίχως ἦσκιο μπρός ἀπό τά μάτια μου

τό τίποτα κι ἐνῶν τό μόνο.

Ἡρακλείτειο κεραυνό.

Σέ θαθεῖα μέρα σέ κόσμο ἀνοιχτό καί φίλο

χτύπησε τό ἀστροπελεῖχι

Γυναίκα καί κόρη ταυτίζονται χωρίς νά χάνουν ἡ κά-
θε μιὰ τή δική της ὑπόσταση. Ὁ ἴδιος ἔρωτας ἔχει νά κα-
νεῖ καί μέ τίς δύο γιατί ὁ ποιητής — τό ἄρρεν καί γιά τίς
δύο - «καί νερό καί χῶμα ξόδεψε» ἐπὶ τῇ λα-
χτάρ» (σ. 15). Χρειάστηκε, χωρίς ἄλλο, πολλή πείρα
καί αίσθηση καί ἀσκήση γλώσσας ὁ Σ. Σκαρτσής γιά νά
περάσει τόσο ἀπαλά, χορευτικά, θά ἔλεγα, ἀπό τόν ἔρω-
τα στήν τέλεια γυναίκα, στή γέννηση καί στό τραγούδι

τῆς κόρης. Τὴ μετάβαση προετοιμάζει ἓνας στίχος ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην («παίδων νεογνῶν ἐν δόμοις ἰδεῖν φάος») ποὺ ἔρχεται νὰ δείξει τὸν πόθο γιὰ τὸ παιδί καὶ ὁ ἐξάμετρος τοῦ Ἡσιόδου «ὦδε κεν ἄδρᾶσιν ἢ στὰ χυεὺς νεοιοιεν ἔραζε») ποὺ φανερώνει τὸ μέστωμα τοῦ πόθου καὶ τοῦ ζευγαριοῦ.

(στὴν ἀγάπην ποὺ ἀγαπῶ
— παίδων νεογνῶν ἐν δόμοις
(ἰδεῖν φάος))

σταγόνες ὄλη ἢ ὀροχὴ
παίρνει ὄλο τὸν κόσμον φύλλα
(ὦδε κεν ἄδρᾶσιν ἢ στὰ χυεὺς
(νεοιοιεν ἔραζε))

κι ἐμᾶς, φίλον ἦτορ:
δὲν πεθάναιμε χτέες;

Ὁμορφιά κι ἀνατριχίλα σ' αὐτὸ τό: «δὲν πεθάναιμε χτέες;» καθόλου ξένο μὲ τὴ γλυκόπικρη αἰσθήση, τῆς θρησυχίας, πικρὴ γιὰτὶ ἀνακαλεῖ καὶ ἀπώλεια ζωῆς καὶ στέρξη, καὶ γλυκεῖα γιὰτὶ ἐξὸν ποὺ ἡ ὀροχὴ (τὸ νεοῖ) εἶναι μὴ «ἀμοιβή» τῆς φωτιᾶς μέσα τῆς κεντρίστηκε ὁ πόθος γιὰ τὸ παιδί.

Κι ἐμᾶς, φίλον ἦτορ:
δὲν πεθάναιμε χτέες;
πῶς πάλι καὶ πάλι καὶ πάλι μπροστά μας
τὰ ὄλα
(στὸν ἄδην θὰ κατέδω καὶ στὴν παράδεισον)
τὰ ὄλα μπροστά μας δικὰ μας

Καὶ τὸ πιὸ δικό τους ἡ κόρη. Καὶ ἡ μολπή στὴν κόρη, ποὺ ὀλοφάνερη τώρα ἀρχίζει (σελ. 16):

κόρη μου,
στόμα τῆς θαλλεῖας μέρας,
ἤλιε μου,
.....
σταγόνα τῆς θαλλεῖας μου μνήμης

Τὸ μόνο ποὺ προφταίνουμε νὰ ποῦμε ἐδῶ εἶναι πῶς παينέματα τῆς κόρης ὅπως «σταγόνα τῆς θαλλεῖας μου μνήμης» ἢ «χεράκια τῶν χειρῶν μου» ἐξήχρωα ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὴ συνέχεια καὶ πρᾶξι-
ταση στὸ παρελθὸν καὶ στὸ μέλλον, μᾶς βοηθᾶνε νὰ φτα-
σουμε λίγο μὲ λίγο στὸ κορυφαῖο κι ἀκρότατο ἐκεῖνο ση-
μεῖο ὅπου κόρη, ἀγαπημένη καὶ μητέρα γίνονται ἓνα:

— ὀροχὴ τῆς μνήμης, πάρε με ταξίδεψέ με,
ἀγαπημένε, κοίμισέ με
κοίμισέ με γέννησέ με
γέννησέ με κόρη μου
κόρη.

Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ξαναγεννημένοι μέσα στὰ παιδιά μας καὶ ἐξανθρωπιζόμενοι — ὅσο τὸ ἀξιώνεται καὶ τὸ μπορεῖ ὁ κα-
θένας — ἀπὸ τὰ παιδιά μας. Δὲ θὰ ἤθελα νὰ γυρίσω τίς
σελίδες αὐτὲς χωρὶς νὰ σταθῶ στὸ ἀπροσδόκητο ὅσο καὶ
καίριο παῖνμα γιὰ τὴν κόρη, ποὺ καλεῖ σὲ μιὰν ἀναγνῶ-
σ' ὀλόκληρη τὴ γλώσσα:

Ποιὰ φωνὴ θὰ φέρεις
λόγε,
ν' ἀκούσω καὶ νὰ μάθω
καὶ νὰ πάψω

Ἀπὸ τῆς σελ. 20 καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν 21 ὁ λόγος

ξαναγυρίζει στὴν τέλεια γυναῖκα καὶ δοκιμάζει τὸ ἓνα καὶ
τὸ ἄλλο παῖνμα, μοιράζοντας σ' ὅλα αὐτὸ πού ἐνέπνευ-
σε τὸ στίχο

τὸ σῶμα μου εἶναι ὄλο σεβασμὸ γιὰ σένα

Τὰ παινέματα αὐτά, συχνά, εἶναι ξάστερα, ὁμορφα κι
ἀπλά. Ἐξάφνα

καλὴ μου, ἀνάσα μου καὶ χτύπε τῆς καρδιᾶς μου
θινατικῆ

ἦ

ὦ πῶς νὰ σοῦ μιλήσω
γλώσσα τοῦ κοριτοῦ μου

ἦ, ὅταν διδάσκεται ἀπὸ τὴ δημοτικὴ ποίηση

μάτια μου
μαῦρα καὶ μεγάλα
ζυμωμένα μὲ τὸ γάλα

ἦ ὅταν ἀψηφᾷ τίς συμβατικὲς ἐναντιώσεις

κι ἔρχεσαι ἀρχαῖα κι ὀλόφρεστος καρπός

ἦ ἐκεῖ ποὺ βλέπει στὴ μιὰ τέλεια γυναῖκα μύριες ἄλλες
(σελ. 23).

μπροστά ἀπὸ πόσα σῶματα πόσες γυναῖκες
ὥς ἐδῶ ποὺ σ' ἐσπρωξάν καὶ ζεῖς

καὶ πόση ὁμορφιά ἐκεῖ ποὺ τελεῖται ἡ θαθεῖα τομὴ (ἀπὸ τὸ
δωδέκατο στίχο στὴ σελ. 24) κι ὁ ποιητὴς ἀναθεματίζον-
τας τὸν κακὸ τοῦ νοῦ καὶ τὴν κακὴ τοῦ γνώση, αὐτὴ ποὺ
θρέφει τίς μάταιες ἐρωτήσεις, ἀρχίζει τὸ ταξίδι τοῦ ἔρωτος,
τὸ πιὸ μεγάλο ἀνοιγμα μέσα στὸ ποίημα καὶ μέσα στὴ
ζωὴ μας, τὸ ἀνοιγμα στὸ «τίποτα».

κακὴ μου νοῦ κακὴ μου γνώση
κόσμιε τέρας μόνε κόσμιε,
ἔπαψα
εἶμαι μέλι στ' ἀνοιχτὰ πλέμια στὸ τίποτα
γλυκὰ κι ἀγνὰ κι ἁθώα
σὲ θαθεῖα νερὰ ὄλο πῶς
μ' ἀπλωμένα παντὰ καὶ πλώρη σκληρὴ
στὸ μέγαν ὀρίζοντα:
ξαναπεράσαμε ἀπὸ θῶ, καλὴ μου;

Ἀκόμη ὅταν ἀφήνει τὸ «φίλον ἦτορ» (=καρδούλα
μου) καὶ πιάνει πιὸ κοντινὸ σὲ μᾶς χαϊδευτικό: «κοριτοῦ-
κι μου», γιὰτὶ βλέπει αὐτὸ ποὺ ἦταν ἡ τέλεια γυναῖκα, ἡ
κόρη, κι αὐτὸ ποὺ θὰ γίνῃ ἡ κόρη, ἡ τέλεια γυναῖκα.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ πιο πολὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τραβήξει τὴν
προσοχὴ μας εἶναι ἡ πανταχοῦ παρούσα, ἡ ἀκοίμητη στὴν
ποίησιν τοῦ Σ. Σκαρτσῆ δίψα γιὰ τὸ «ἄλλου» καὶ τὸ ἀναρ-
χο «τίποτα». Κι εἶναι, βέβαια, ὁ ἔρωτας ποὺ κάνει τὸν
ποιητὴ νὰ ξαμῶνει, ἀλλὰ μαζὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ κόσμος —
τὸ ἐγχρόνο καὶ τὸ ἐγκοσμιωμένο — ποὺ κάθε φορὰ, τὴν
ἴδια στιγμή, πᾶει μαζὶ μὲ τὸ ξάμωμα αὐτό. Ἐτοί στὴν ὁρ-
χὴ τῆς σελ. 22 ἡ τέλεια γυναῖκα καὶ ἐρωμένη ταυτίζεται
μὲ τὴ λαχτάρα αὐτὴ

ἀγάπη μου τοῦ κόσμου τοῦ παντοτεινοῦ

ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ λειτουργία ποὺ ἔχει ἀνατεθεῖ στὴ γι-
νική «τοῦ κόσμου». Γιὰτὶ, βέβαια, τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὴν

ΣΤΟ ΠΟΥΛΙ ΤΗΣ ΒΡΟΝΤΗΣ

Στό Τσέ 'γκίχι,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο απ' την αυγή,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο απ' το λυκόφως,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο από το γκρίζο σύννεφο,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο από τη σερνική βροχή,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο από τη γκρίζα όμιχλη,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο από τη θηλυκή βροχή,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο από τη γύρη,
μέσα στο σπίτι το φτειασμένο απ' τις άκρίδες,
που ή γκρίζα όμιχλη πέφτει παραπέτασμα στην είσοδο,
που ο δρόμος ως αυτήν είναι το ούρανο τόξο,
που ή τσακιστή άστραπη στέκει πάνω ψηλά,
που ή σερνική βροχή στέκει πάνω ψηλά,
ώ, σερνική θεότητα!

Με τα μοκασίνια σου από γκρίζο σύννεφο, έλα σε μάς.
Με τις περικνημίδες σου από γκρίζο σύννεφο, έλα σε μάς.
Με το πουκάμισό σου από γκρίζο σύννεφο, έλα σε μάς.
Με το κεφαλοκάλλυμμά σου από γκρίζο σύννεφο, έλα σε
(μάς).

Με το πνεύμα σου τυλιγμένο σε γκρίζο σύννεφο, έλα σε
(μάς).

Με τη γκρίζα βροντή από πάνω σου, έλα σε μάς πετώντας.
Με το σχηματισμένο σύννεφο στα πόδια σου, έλα σε μάς
(πετώντας).

Με τη μακρινή σκοτεινά, τη φτειασμένη από το γκρίζο σύν-
(νεφο) άπάνω απ' το κεφάλι σου, έλα σε μάς πετώντας.
Με τη μακρινή σκοτεινά, τη φτειασμένη από τη σερνική
(βροχή) άπάνω απ' το κεφάλι σου, έλα σε μάς πετώντας.
Με τη μακρινή σκοτεινά τη φτειασμένη από τη γκρίζα όμι-
(χλη) άπάνω απ' το κεφάλι σου, έλα σε μάς πετώντας.
Με τη μακρινή σκοτεινά τη φτειασμένη από τη θηλυκή βρο-
(χή) άπάνω απ' το κεφάλι σου, έλα σε μάς πετώντας.
Με την τσακιστή άστραπη ριγμένη στα ψηλά άπάνω απ'
(το κεφάλι σου, έλα σε μάς πετώντας).
Με το ούρανο τόξο κρεμαστό ψηλά άπάνω απ' το κεφάλι
(σου, έλα σε μάς πετώντας).

Με την κοντινή συννεφιά τη φτειασμένη από το γκρίζο σύν-
(νεφο, από τη σερνική βροχή, από τη σκούρα όμιχλη κι
απ' τη θηλυκή βροχή, έλα σε μάς).

Με τη σκοτεινιά στη γή, έλα σε μάς.
Μ' αυτά έλπίζω στον άφρο να πλέει νερό τρεχάμενο πάνω
(στις ρίζες του τρανού άραποσιτιού).

*Έκανα τη θυσία σου.

Σου έτοιμάσα καπνιά.

Τα πόδια μου δυνάμωσέ μου πάλι.

Τα μέλη μου δυνάμωσέ μου πάλι.

Το σώμα μου δυνάμωσέ μου πάλι.

Το πνεύμα μου δυνάμωσέ μου πάλι.

Τη φωνή μου δυνάμωσέ μου πάλι.

παίνεμα που άμέσως μετά άκολουθεί κι όπου ή γενική είναι
πιο φανερά χρονική

άγάπη μου

του τώρα του παντοτεινού

"Όπως και νάναι με τον έρωτα κι ο κόσμος και το
«τώρα» άποχρονίζονται χρονιζόμενα γλωσσικά ή και το
άντιστροφο. Άλλ' έχει άραγε άλλο τρόπο ή γλώσσα να
το κατορθώσει αυτό χωρίς να καταφύγει στα χρονικά της
σήματα;

(Συνεχίζεται)

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ

Σήμερα δγάλε από μένα τη γητεία σου.

Σήμερα πάρε από μένα τη γητεία σου.

Μακριά μου τηνε πήρες.

Πέρα μακριά μου πάρθηκε.

Πέρα μακριά την πήγες.

Εύτυχισμένα γειαίνω.

Εύτυχισμένα το κεφάλι μου δροσίζεται.

Εύτυχισμένα ξαναδρίσκουνε τα μέλη μου τη δύναμή τους.

Εύτυχισμένα άκούω πάλι.

Εύτυχισμένα ή γητεία γιά μένα πάρθηκε.

Εύτυχισμένα περπατώ.

*Άτάραχος στον πόνο, περπατώ.

Νοιώθοντας φώς έντός μου, περπατώ.

Μ' αίσθήματα ζωντανά περπατώ.

Εύτυχισμένα άφθονα σύννεφα γκρίζα πεθυμώ.

Εύτυχισμένα άφθονες όμιχλες γκρίζες πεθυμώ.

Εύτυχισμένα άφθονες μπόρες περαστικές πεθυμώ.

Εύτυχισμένα μι' άφθονη δλάστηση πεθυμώ.

Εύτυχισμένα μι' άφθονη γύρη πεθυμώ.

Εύτυχισμένα άφθονη δροσιά πεθυμώ.

Εύτυχισμένα είθε τ' ώραίο άσπρο άραποσίτι ως τα πέρατα
(της γής να 'ρθεί μαζί σου).

Εύτυχισμένα είθε τ' ώραίο κίτρινο άραποσίτι ως τα πέρατα
(της γής να 'ρθεί μαζί σου).

Εύτυχισμένα είθε τ' ώραίο γαλανό άραποσίτι ως τα πέρα-
(τα της γής να 'ρθεί μαζί σου).

Εύτυχισμένα είθε τ' ώραίο άραποσίτι κάθε είδους ως τα πέ-
(ρατα της γής να 'ρθεί μαζί σου).

Εύτυχισμένα είθε τα ώραία φυτά του κάθε είδους ως τα πέ-
(ρατα της γής να 'ρθούν μαζί σου).

Εύτυχισμένα είθε τα ώραία αγαθά του κάθε είδους ως τα
(πέρατα της γής να 'ρθούν μαζί σου).

Αυτά όλοτρόγυρά σου εύτυχισμένα είθε να 'ρθουνε μαζί
(σου).

*Έτσι εύτυχισμένα ξετελεύεις τα έργα σου

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουνε οί γέροι.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουν οί γριές.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουνε οί νέοι.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουνε οί νέες.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουνε τ' άγόρια.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουν τα κορίτσια.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουν τα παιδιά.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουνε οί άρχηγοί.

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουν, καθώς σε διευθύνσεις διάφο-
(ρες σκορπάνε).

Εύτυχισμένα θα σε βλέπουν, καθώς φτάνουνε στα σπίτια
(τους).

Εύτυχισμένα είθε ο δρόμος γιά το σπίτι τους να 'ναι στής
(γύρης πάνω το ίχνος).

Εύτυχισμένα είθε όλοι να 'ρθουν πίσω.

Στην όμορφιά εύτυχισμένα περπατώ.

Με όμορφιά μπροστά μου, περπατώ.

Με όμορφιά πίσω μου, περπατώ.

Με όμορφιά από κάτω μου, περπατώ.

Με όμορφιά από πάνω μου, περπατώ.

Με όμορφιά όλοτρόγυρά μου, περπατώ.

Τέλειωσε πάλι σ' όμορφιά.

Τέλειωσε σ' όμορφιά.

Τέλειωσε σ' όμορφιά.

Τέλειωσε πάλι σ' όμορφιά.

ΙΝΔΙΑΝΟΙ ΝΑΒΑΧΟ

Μετάφρ.: ΣΩΚΡ. Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ